

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیشبرد اهداف پیشگیرانه از ارتکاب جرم در سازمان قضایی نیروهای مسلح

تالیف
آرزو عامری

ویراستار
شهلا رضایی

انتشارات فرزنانگان

۱۳۹۸

سرشناسه	: عامری، آرزو، ۱۳۶۵-
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: پیشبرد اهداف پیشگیرانه از ارتکاب جرم در سازمان قضایی نیروهای مسلح / تالیف آرزو عامری؛ ویراستار شهلا رضایی.
مشخصات نشر	: تهران: فرزنانگان دانشگاه، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۲۸ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۵۳۸-۵۷-۲
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: سازمان قضایی نیروهای مسلح
موضوع	: جرم و جنایت -- ایران -- پیشگیری
موضوع	: Iran -- Crime prevention --
موضوع	: ایران -- نیروهای مسلح -- قوانین و مقررات
موضوع	: Iran -- Armed forces -- Law and legislation
شناسه افزوده	: رضایی، شهلا، ۱۳۶۵ -، ویراستار
رده بندی کنگره	: HV.۹۹۶
رده بندی دیویی	: ۴۰۹۵۵/۳۶۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۷۰۵۰۸۷

انتشارات فرزنانگان دانشگاه

پیشبرد اهداف پیشگیرانه از ارتکاب جرم در سازمان قضایی نیروهای مسلح

تألیف: آرزو عامری

ویراستار: شهلا رضایی

ناشر: فرزنانگان دانشگاه

ناظر فنی: محسن فاضلی

نوبت چاپ: اول-۱۳۹۸

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۵۳۸-۵۷-۲

مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، پلاک ۹۲

تلفن: ۶۶۹۷۹۵۲۶ مرکز پخش قانون یار

تقدیم بہ روح پاک برادرم رضا حامری

فهرست مطالب

پیشگفتار	۹
بخش اول	۱۵
مفهوم جرم و ارکان وقوع جرم	۱۵
بخش دوم	۶۵
پیشگیری از وقوع جرم در نیروهای مسلح	۶۵
نتیجه گیری	۱۲۷
منابع و ماخذ	۱۳۵

پیشگفتار

«امنیت نیاز اولیه آدمی است که در زندگی انسانها حساسیت خاصی دارد و انسانها می‌کوشند بطریقی امنیت خود را تأمین کنند. جامعه انسانی در دوران جدید به علت پیچیدگی، شتاب، تکثر و افزایش جمعیت مراحل متفاوتی از زندگی جمعی مانند افزایش منازعات، کشمکش‌ها و چالشهای اجتماعی را بصورت وسیع در حوزه‌های مختلف تجربه می‌کند. توجه به شأن و جایگاه امنیت در زندگی اجتماعی و کارکرد آن در سیاستهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بنحو فزاینده‌ای در حال رشد می‌باشد و میزان حضور و تاثیر این پدیده در جامعه و سطح بهره‌مندی شهروندان از این امنیت که حق مهمی در زندگی اجتماعی آنان می‌باشد، معیار عمده برای ارزیابی سطح توسعه یافتگی جوامع بشری به شمار می‌آید.» (ستوده، ۱۳۷۶) امنیت عمومی بعنوان مقوله‌ای فراگیر و پیش شرط در هر نوع برنامه‌ریزی سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جایگاهی برجسته دارد. مقوله امنیت، وسعتی به قدمت تاریخ بشر دارد. یکی از مهمترین دلایل اصلی پیدایش شهرها، دستیابی به امنیت بوده است. لذا حکومت‌های کوچک محلی که ترس از فروپاشی داشته‌اند جای خود را به حکومت‌های متمرکز پر قدرت داده‌اند. «علت وجودی یک حکومت ایجاد امنیت است که هدف اصلی آنرا تشکیل می‌دهد. بخش مهمی از ارتباط جامعه با متولیان حفظ امنیت عمومی در گرو افزایش آگاهیهای شهروندی و ایجاد یک فرهنگ پویا و ملی در جهت اعتماد جامعه به مسئولین مربوطه است. به همین خاطر تاکید بر مسائلی چون آموزش، تبلیغات مثبت و اعتماد سازی که مستلزم زمان میباشد، امری ضروری و واجب است. همچنانکه در مواردی از قبیل توسعه اقتصادی و سیاسی نیاز به مشارکت مردم اصل است. در حوزه امنیت عمومی هم دولتمردان بایستی به این امر توجه وافر داشته و نگرش خود را بر این موضوع معطوف دارند که از حداکثر ظرفیت امنیتی مردم و نهادهای عمومی کشور استفاده نموده، تا ضمن کاهش هزینه

های امنیتی، مردم با احساس مسئولیت بیشتری در این امر مشارکت کرده و بتدریج بعنوان یک فرهنگ در جامعه نهادینه شود». (صادقی، ۱۳۸۴) اصولاً امنیت و احساس امنیت در یک جامعه مستلزم همکاری و هماهنگی بین تمام ارگانهایی است که در حد و اندازه خویش می توانند در تدابیر امنیت ملی یا اجتماعی تاثیرگذار باشند. با توجه به تحولات سریع جوامع در زمینه های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و علمی، روشهای مدرن و نوینی هم برای تحقق نظم و امنیت عمومی و پاسخگویی به مطالبات زندگی اجتماعی مردم ایجاد گردیده است. «روشهایی که باید هم کارآمد و هم پاسخگوی نیازهای افراد جامعه باشد. لذا برای ارتقاء شاخصهای مختلف در نظم و امنیت عمومی بایستی دستگاههای متولی ایجاد نظم و امنیت عمومی شناخت کامل از افراد جامعه داشته باشند و بالعکس افراد جامعه شناخت کاملی از این دستگاهها و وظایف آنها، که بهترین روش برای محقق نمودن این شناخت، افزایش سطح تعامل میان مردم و دستگاههای امنیتی می باشد». (سریر افراز، ۱۳۸۸) «پیش بینی، بررسی و ارزیابی خطر وقوع جرم و انجام اقداماتی برای رفع یا تقلیل آنرا پیشگیری از وقوع جرم می نامیم. به نظر میرسد برای ارتکاب جرم سه پیش شرط لازم باشد:^۱

۱- میل و انگیزه مجرم برای ارتکاب جرم.

۲- مهارت و ابزار لازم برای ارتکاب جرم.

۳- وجود موقعیت مناسب.

جهت پیش گیری از وقوع جرم، ابتدا بایستی عوامل وقوع آن را شناسایی نمود. از نظر حقیر این علل عبارتند از:

^۱ - نجفی ابرندآبادی، علی حسین، «جایگاه جرم شناسی در ایران»، مجله کانون و کلاء، تهران، کانون وکلای دادگستری مرکز، شماره های ۱۶۹ - ۱۶۸، ۱۳۷۹.

۱- خالاهای قانونی.

۲- عدم هماهنگی دستگاه های مرتبط .

۳- عدم آگاهی و اطلاع افراد و بعضاً دستگاههای دولتی و غیر دولتی از قوانین .

۴- غیر منصفانه بودن توزیع منابع و امکانات و فرصت ها در سطح جامعه .

۵- غرور و خودخواهی و کنجکاوی افراد».

بطور کلی پیشگیری از وقوع جرم با افزایش امنیت در جامعه ارتباط مستقیم دارد به نظر می رسد برای این منظور نیز بایستی بر روی موارد زیر تأکید و اصرار نمود:

۱- تولید امنیت

۲- حفظ امنیت

۳- مبارزه با عناصر ضد امنیت

چنانچه هر گونه اقدامی در جهت پیشگیری از وقوع جرم و افزایش امنیت جامعه با برنامه ریزی، سازماندهی و هماهنگی در بین متولیان امنیت و افراد جامعه از دیدگاه کارشناسانه، علمی و تخصصی صورت پذیرد و هدایت، نظارت و کنترل بر این اقدامات از مسیر تخصصی باشد و از نظرات این کارشناسان بهره گرفته شود. «به طور مثال برای تحقق عملی افزایش امنیت و در نتیجه پیشگیری از وقوع جرم (سرقت) می توان به دو روش:^۱

^۱ - نیازپور، امیرحسین، «حقوق پیشگیری از بزه کاری در ایران»، مجله حقوقی دادگستری، شماره های ۴۹ - ۴۸، بهار و تابستان ۱۳۸۳.

۱. کلیه صاحبان حرف مختلف و مجامع امور صنفی را موظف نمود تا قبل از اتخاذ تمهیدات لازم، جهت حفاظت فیزیکی (حرز مناسب) مکان فعالیت خود، و اخذ تأییدیه از کارشناسان زبده و اهل فن اقدام به بازگشایی و استفاده از محل کسب و کار خویش نمایند.

۲. شهرداری ها و مراجع ذیربط قبل از صدور پروانه بهره برداری جهت اماکن تجاری مهم - پاساژها، کارخانجات صنعتی و تولیدی و یا حتی در حین ساخت این اماکن، مالکین و مجریان ساخت چنین بناهایی را موظف نمایند با کارشناسان و متخصصین امنیتی - انتظامی در خصوص مسایل حفاظت فیزیکی (محل تعیبه دربهای ورودی پرسنل، کالا، مشتریان، خودرو و غیره) مشاوره و پس از تایید توسط این قبیل کارشناسان، نسبت به صدور پروانه بهره برداری اقدام شود. با این دو روش دستگاه های دولتی و سازمان های ذیربط فرصت بیشتری جهت برنامه ریزی، سازماندهی، هماهنگی، هدایت، نظارت و کنترل و ارائه خدمات به جامعه خواهند داشت». پذیرش اصل برتری پیشگیری بر درمان، سیاست های قضایی و کیفری را بر این داشته است تا با گزینش شیوه های کارآمد افراد را از ارتکاب بزه باز دارند و با کاهش نرخ تکرار جرم، جمعیت کیفری را محدود کند. البته پیشگیری از جرائم امر مستحدثی نیست که بشر به تازگی با آن آشنا شده باشد، بلکه از اموری است که بشر و نیز احکام الهی بر آن تأکید داشته و به دنبال راهی برای آن بوده اند». (نوربها، ۱۳۷۸) بدیهی است که مهمترین شیوه برای کاهش پرونده های وارده به دادگستری ها نیز توجه به بعد پیشگیرانه ی رفتارها و سیاست ها است. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، پیشگیری از وقوع جرم را از وظایف قوه ی قضائیه شمرده است. این امر در بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی مطرح شده است. «مطابق قانون اساسی اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین» در عرض و منفک از «کشف جرم و تعقیب و مجازات و تعزیر مجرمین و اجرای حدود و مقررات مدون جزایی اسلام» است. هرچند تأثیر متقابلی بر یکدیگر دارند. متأسفانه این امر در سال های گذشته چندان مورد توجه

نبوده است و قوهی قضائیه خود را جز در پیشگیری‌های کیفری مسئول نمی‌دانسته است. اما در دوره‌ی مدیریت آیت‌الله هاشمی شاهرودی، توجه به این بند مغفول از قانون اساسی بیشتر شد که تهیه‌ی لایحه‌ی پیشگیری از وقوع جرم در این دوره از آثار این توجه به تکلیف قوهی قضائیه به پیشگیری از وقوع جرم است. (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۷۹) به نظر می‌رسد که اولین شیوه‌های پیشگیری بر بالا بردن هزینه‌ی کیفری و افزایش مجازات‌ها مبتنی بوده است. در این شیوه‌ها با شدت بخشیدن و خشونت شدید، از طریق ارباب و عبرت آموزی سعی بر کنترل جرم در جامعه داشته‌اند. در این روش‌ها با حذف و طرد بزهکار، امکان تکرار جرم عملاً منتفی می‌شود و تکرار جرم عملاً منتفی می‌شود. ریشه‌های این اندیشه را در سیاست‌جنایی ایالت متحده همچنان می‌توان مشاهده کرد که در آن بر اساس شعار « **Tree strikes and your out** » سه ضربه و اخراج، پس از ارتکاب سه بزه و تأثیر نپذیرفتن بزهکار از مجازات‌ها، به طرد کامل و حبس‌های طولانی مدت وی می‌انجامد. اما گذشت زمان نشان داده است که این شیوه نتوانسته است از بروز بزه جلوگیری کند. چرا که در این اندیشه پیش‌فرض این است که بزهکار عاقلانه منافع و مضار بزهکاری را پیش از انجام بزه می‌سنجد و بیشتر شدن شدت و خشونت اعمال مجازات‌ها در کاهش علاقه‌ی فرد به بزهکاری علت تامه‌ی عدم رخ دادن جرم است. در حالی که عوامل اجتماعی و محیطی نیز بر بروز جرائم مؤثرند. همچنین امکان جلوگیری از تکرار جرم برای افرادی که یک‌بار طعم مجازات را چشیده‌اند و اثر نبخشیده است، به مراتب دشوار از پیشگیری نخستین برای افراد ناکرده بزه است.

بخش اول

مفهوم جرم و ارکان وقوع جرم

۲-۱ مقدمه^۱

جوامع انسانی برای حفظ حکومت، استقلال و تمامیت ارضی و تامین امنیت خود ناگزیر از فراهم نمودن نیروی نظامی هستند. استقلال و امنیت هر کشور و دولت اعم از داخلی و خارجی نیز در پرتو قدرت و توان نظامی تامین می گردد. گر چه همه جرایم به نوعی امنیت را خدشه دار می کنند اما، در برخی جرایم این خصیصه روشن تر است. به عبارت دیگر به طور مستقیم با مفاهیم امنیت ملی و آسایش عمومی در ارتباط هستند که جرایم نظامی بارزترین نمونه این جرایم خاص است. یکی از ملاک های تعیین جرم خاص آن است که در وظایف اشخاصی که به موجب تکالیف یا موقعیت خود مکلف به اجرای آن وظایف بوده اند اخلاص کند و تکالیف و وظایف جامعه یا تمام افراد جامعه را برهم نزنند، تقسیم بندی جرایم به نظامی و عمومی آثار زیادی دارد؛ زیرا جرایم نظامی خطر بیشتری برای جامعه دارند و در نتیجه، از مجازات شدیدتری برخوردار هستند و معمولاً قواعد عمومی ارفاق آمیز در مورد آنها اجرا

^۱ - در این خصوص نیز به لحاظ تفصیل مطالب، نظر خوانندگان محترم را به مطالعه مقاله «سیاست جنایی سرگردان» مندرج در شماره ۲۶-۲۵ مجله تحقیقات حقوقی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی اثر مرحوم دکتر نوربها جلب می کند.